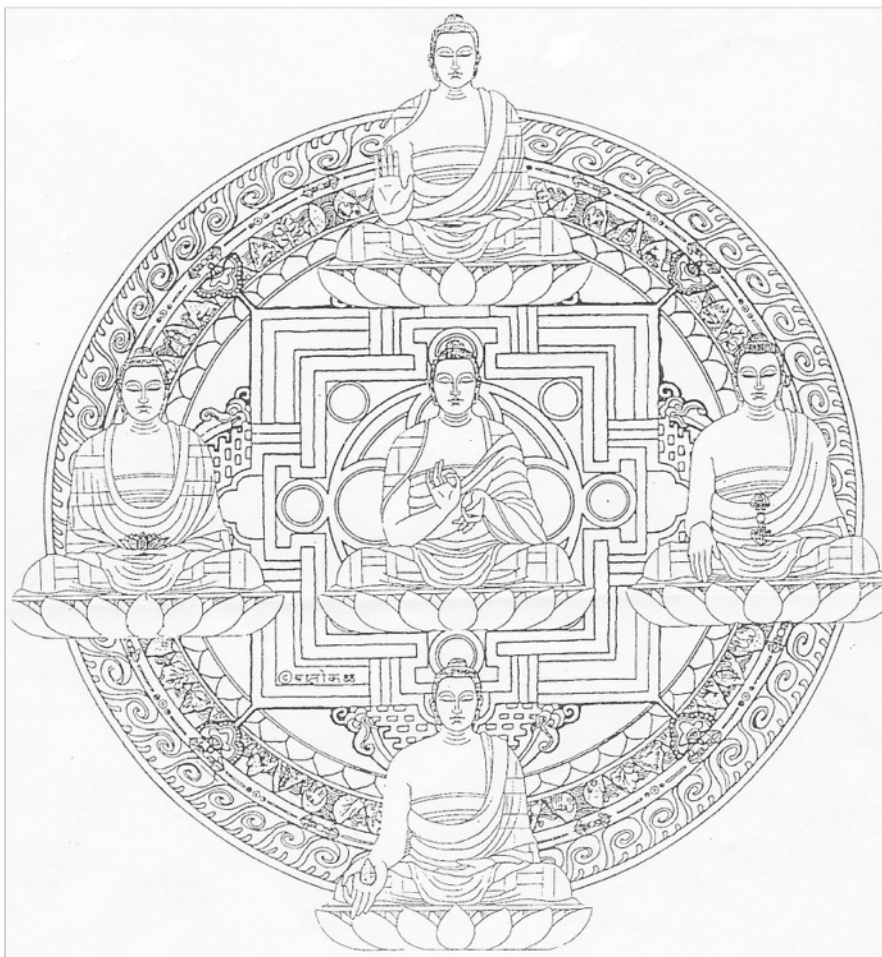

De fem Buddhornas symbolspråk & de fem visdomarna

SANGHARAKSHITA

från *En guide till buddhismen*, Sangharakshita (opublicerad)

© Bodhi förlaget 2011

översättning: Lisbet Hvarfner

redigering: Viryabodhi & Kia Almegård

med teckningar av Aloka

LÅT OSS BÖRJA med att gå tillbaks till det grundläggande, till vilken föreställning vi har om buddhaskapet. Det första vi måste förstå – och det här är mycket viktigt – är att Buddha är en människa. Men en Buddha är en mycket speciell sorts människa, i själva verket den högst stående människan, så vitt vi vet. En Buddha är någon som i sin andliga utveckling så till den grad gått bortom de vanliga mänskliga begränsningarna att han, på sätt och vis, inte längre är en människa. En Buddha är en människa som har nått *bodhi* eller snarare *samyaksambodhi*. *Bodhi* betyder kunskap eller förståelse, till och med uppvaknande. *Samyaksambodhi* betyder den högsta kunskapen eller fulländad förståelse. Men *bodhi* innebär så mycket mer än kunskap, så mycket mer än transcendental kunskap. Enkelt uttryckt har *bodhi* (det som gör en Buddha till en Buddha) tre huvudaspekter. För enkelhetens skull kan vi kalla dem den kognitiva, den viljemässiga och den känslomässiga aspekten.

den kognitiva aspekten

Den kognitiva aspekten av *bodhi* är ett tillstånd av insikt, visdom och medvetenhet. Men insikt i vad? Först och främst en självinsikt. Det här innebär att vi tar en djup, klarsynt och ärlig blick på oss själva. Vi ser att alla delar av vår person, vårt väsen är betingade och styrda av det reaktiva sinnet.¹ Vi reagerar mekaniskt, automatiskt och som en följd av tidigare psykologisk påverkan, som vi alltför ofta i stor utsträckning är omedvetna om. Samtidigt inser vi hur vi är betingade av och domineras av negativa känslor – ofta helt omedvetet och mot vår vilja. Sedan innebär det att vi blir medvetna om andra människor, så att vi utsträcker vår förståelse till att omfatta också deras villkor och betingning. Vi ser hur de i likhet med oss själva är betingade. Sedan fortsätter vi att i allt vidare cirklar låta vår förståelse vidga sig till att omfatta tillvaron i sin helhet, naturen och själva universum på alla nivåer. Vi ser att också dessa är underkastade villkorlighetens lagar, att de är övergående, ständigt föränderliga, frustrerande och överkliga.

Insikten innebär inte bara en insikt i den universella villkorligheten. Den innebär även att se tvärs igenom det villkorliga och upptäcka det ovillkorliga. Att se det eviga i djupet av det föränderliga, det verkliga i djupet av det överkliga, och till slut också se de två som en enhet – som olika sidor av samma yttersta, absoluta verklighet.

den viljemässiga aspekten

Bodhi är inte bara ett tillstånd av kunskap. Det är också ett tillstånd av obegränsad frihet och befrielse, både subjektivt och objektivt. På ett subjektivt plan är det ett tillstånd fritt från alla moraliska och andliga föroreningar. En frihet från till exempel "sinnets fem gifter",² frihet från alla negativa känslor, från det reaktiva sinnets alla processer. Objektivt innebär det frihet från föroreningarnas följder, alltså frihet från karma³ och från återfödelse – frihet från att snurra runt i Livets Hjul.⁴ Mer positivt kan man säga, att den här friheten, den viljemässiga aspekten av *bodhi*, består av ett tillstånd av en oavbruten kreativitet, särskilt en kreativitet i det andliga livet, och av spontanitet.

den känslomässiga aspekten

Bodhi är också ett tillstånd av positiva känslor eller kanske vi borde säga andliga känslor. Även denna aspekt kan beskrivas som både subjektiv och objektiv. Subjektivt består den av ett tillstånd av högsta glädje, lycka och extas. Objektivt manifesterar den sig i en gränslös kärlek och medkänsla med alla levande varelser.

Buddhas tre kroppar

På så sätt är en buddha en människa som – efter att ha uppnått ett tillstånd av *samyaksambodhi* – förkroppsligar insikt, frihet och kärlek i sin natur. Jag har använt uttrycket "en buddha" men till en början fanns bara en buddha, Buddha själv, inom den buddhistiska traditionen: den historiska, mänskliga Shakyamuni. Vi märker att det redan under Buddhas livstid gjordes en

andligt sett viktig distinktion – tydligen också av Buddha själv – mellan å ena sidan den upplysta, historiska personen Buddha och å den andra sidan upplysningens princip. Den uppdelningen kom till uttryck i vissa tekniska termer. Den upplysta, historiska gestalten kallades *rupakaya* eller formkroppen; *rupa* är form, *kaya* är kropp eller personlighet. Upplysningens princip, oberoende av den person som upplever den, kallades *dharmakaya*, "sanningens eller verklighetens kropp".

Distinktionen till trots får vi inte förledas tro att det finns en skillnad mellan Buddhas formkropp och dharmakropp. Denna uppdelning spelade ingen framträdande roll under buddhas livstid eftersom Buddha och buddhaskap, *rupakaya* och *dharmakaya* sammanföll, men efter Buddhas *parinirvana*⁵ blev distinktionen mer uttalad. Formkroppen var ju död och förgången, den historiska Buddha fanns bara till i form av relikier i *stupor*⁶, medan däremot dharmakroppen ständigt var närvarande. Vi kan föreställa oss att den tidiga mahayanaskolan – som var den första att utveckla distinktionen mellan de två kropparna – tänkte vertikalt och såg formkroppen "därnere" i tiden och dharmakroppen "därupe" utom tiden, genomträngande tiden, så att det finns en vertikal relation mellan den upplysta personen och upplysningens princip.

Mahayana fortsatte att tänka vertikalt men inom det vertikala tänkandet, eller den vertikala erfarenheten, skedde en utveckling. En tredje kaya eller kropp uppträdde mellan de båda andra. Denna kallades så småningom *sambhogakaya*, vilket ordagrant betyder "den ömsesidiga förtjusningens kropp" eller "den gemensamma glädjens kropp". Den termen är, trots att den har en djup egen innebörd, inte till någon vidare nytta i det här sammanhanget. Vi kan istället och mer lättförståeligt tolka den att betyda "den ideala Buddhan" eller "den arketypiska Buddhan". Den ideala Buddhan är ingen opersonlig, abstrakt princip, som dharmakaya är, utan definitivt en person men ändå inte en historisk, mänsklig varelse. Man kan säga att det är Ideal människan men också den arketypiska människan, inte på det absolutas nivå men utöver och bortom historiens begränsningar.

Det fanns vid det här stadiet i utvecklingen alltså tre kayor, tre kroppar, placerade vertikalt. Räknat uppifrån och ner är det dharmakroppen, så den ömsesidiga förtjusningens kropp och slutligen den skapade kroppen, *nirmanakaya*, som den nu kallades, eftersom termen *rupakaya* vid det här laget användes både om den ideala buddhan och den historiska Buddhan. Det som vuxit fram var den berömda *trikaya*-doktrinen, doktrinen om Buddhas tre kroppar, som spelar en stor roll inom mahayana och vajrayana. I det här sammanhanget räcker det emellertid med att nämna, att den utgjorde grunden för vidare utvecklingar inom de båda riktningarna.

De fem buddhornas mandala

Något ganska dramatiskt inträffade sedan. Den mänskliga buddhagestalten, *nirmanakaya*, försvann i det förflutna och blev nästan osynlig. (I mahayana- och vajrayanaländer ser vi att den historiska Buddhan intar en jämförelsevis blygsam plats.) Buddhaskapet, *dharmakaya*, försvann också in i bakgrunden; när allt kommer omkring är *dharmakaya* något ganska abstrakt för att inte säga vagt och svårgripbart. Det som var kvar och liksom tog scenen i besittning var den ideala arketypiska buddhan. Det här är buddhan inom mahayana, som i *Den vita lotussutran*⁷ där den här ideala buddhan kallas Shakyamuni men helt klart inte längre är Buddha i mänsklig gestalt. Han är snarare "det oändliga ljusets och eviga livets arketypiska Buddha".

Mahayana lät det inte stanna vid detta; en ny utveckling skedde. Dittills hade mahayana tänkt vertikalt. Nu började man tänka horisontellt. Ytterligare två buddhor tonade fram på ömse sidor om den ideala Buddhan. Till höger växte Amitabha fram, det oändliga ljusets buddha och till vänster kom Akshobya, den orubblige. Dessa båda ideala buddhor förkroppsligade de två viktigaste aspekterna av själva buddhaskapet. Vad de aspekterna är uttrycks genom de båda buddhornas emblem. Amitabhas emblem är lotusblomman, och Akshobyas emblem är vajran. Lotusblomman är mjuk, känslig och ömtålig medan vajran är hård, stark och kraftfull. Lotusblomman är passiv och mottaglig medan vajran är aktiv och dynamisk. Så vi kan säga att Amitabha för-

kroppsligar kärleksaspekten av den ideala Buddhan, kärleksaspekten hos upplysningen; medan Akshobya förkroppsligar den transcendentala visdomsaspekten. (Det finns variationer på det här grundmönstret. Det finns till exempel bilder av en Buddha flankerad av två bodhisattvor. Buddha representerar då den ideala Buddhan och bodhisattvorna representerar kärlek och visdom, hans två viktigaste egenskaper.)

Nu kommer vi till en utveckling som endast skedde inom vajrayana eller tantra. Tantra tänkte både horisontellt och vertikalt. Resultatet blev att två nya buddhor växte fram. Den ene visade sig ovanför den ideala Buddhan och den andre nedanför. Här kan vi kalla den övre för "Handlingens Buddha" och den nedre för "Skönhetens Buddha". Så nu har vi fem buddhor, en i mitten, en till höger, en till vänster, en ovanför och en nedanför. Dessa fem buddhor utgör vad som kallas en mandala – de fem buddhornas mandala.

Jag sa att tantra tänkte både horisontellt och vertikalt men det är inte helt korrekt. Tantra tänkte inte bara i två dimensioner utan i tre. Vi måste tänka oss att de fem buddhorna är lokaliserade i varsin ände av samma vågräta plan, en i mitten, en åt norr, en åt söder, en åt öster och en åt väster. Sedan måste vi tänka oss en vertikal axel som går genom centrum på det vågräta planet och att vi har dharmakroppen i zenit och den skapade kroppen i nadir. Sålunda befinner sig den ideala Buddhan på en vertikal linje mellan dharmakroppen och den skapade kroppen och samtidigt på en horisontell linje mellan de två andra paren buddhor. I tantras vision befinner sig alltså den ideala Buddhan i centrum av hela det tredimensionella nätverket.

Nu ska jag beskriva var och en av de fem buddhorna och deras symbolik, först Buddhan i mitten och sedan gå runt mandalan medsols. Medan jag beskriver dem kan du försöka se dem för ditt inre öga och samtidigt vara medveten om vad de väcker inom dig. Jag ska låta de kreativa symbolerna tala för sig själva; symboler är ju när allt kommer omkring kreativa i sig själva. De kan skapa ett direkt intryck utan att behöva översättas eller beskrivas med begrepp, vilka i vilket fall som helst bara är ungefärliga.

Vairocana

sitter med korslagda ben i mandalans mitt och bär en munks kläder, här vackert broderade, eftersom han lever på det arketypiska planet. Han har svart, vågigt, kortklippt hår. Han har långa örsnibbar. Ibland har han en lätt förhöjning på hjässan och en skinande vit hårlock mellan ögonbrynen. Vairocana är skinande vit, som rent vitt ljus. I tantra är vitt det absolutas färg och mittens färg. Om vi studerar en del tantriska symboler finner vi att andra buddhor och bodhisattvor blir vita (och förlorar sina egna färger), när de rör sig mot mandalans centrum, antingen bokstavligt eller metaforiskt.

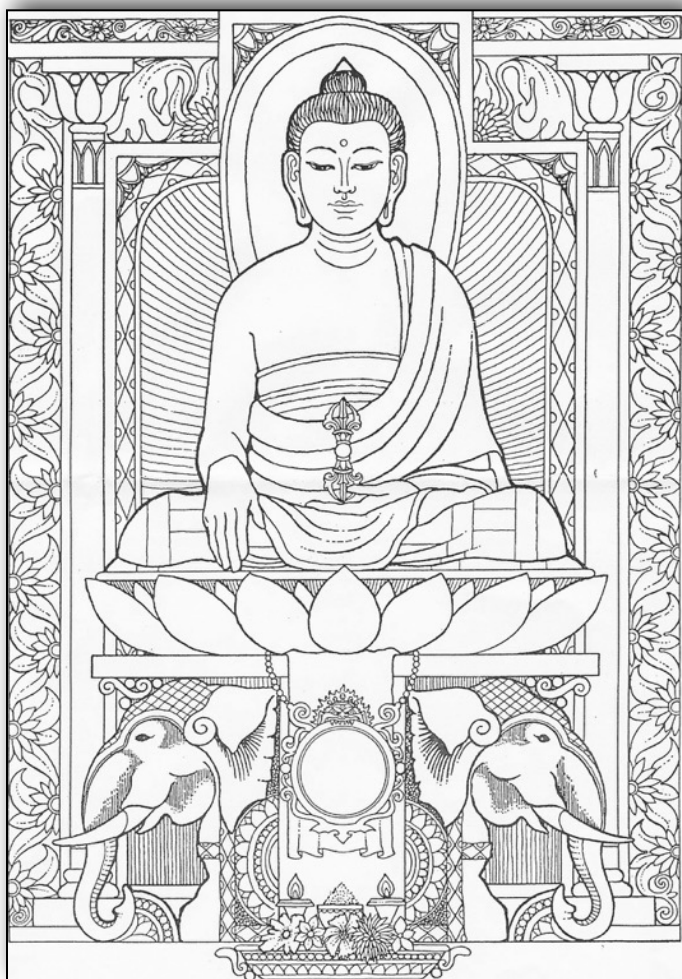
Två bodhisattvor som är bra exempel på det fenomenet är Avalokiteshvara och Tara. Avalokiteshvara är tekniskt sett en bodhisattva och hans egen färg är röd men Avalokiteshvara blev särskilt i Tibet under tidens lopp alltmer betydelsefull, så till den grad att han blev en sorts buddha. Många människor vördade och mediterade enbart över honom, och försummade alla andra buddhor och bodhisattvor. Han intog mandalans mitt, vad deras andliga liv beträffade. För att förtydliga detta bytte han färg från röd till vit. Samma utveckling inträffade med Tara, som är grön. Hennes ställning som bodhisattva inom en viss buddhafamilj föll i glömska. Hennes speciella anhängare såg henne som den enda. Allteftersom hon blev allt viktigare, som hon för dem blev den viktigaste buddhaformen, antog hon den vita färgen, mittens färg, det absolutas färg.

Vairocanas namn betyder ordagrant "upplysaren", den som kastar ljus och sprider glans. Namnet "Vairocana" var från början – i vedisk tid – ett av solens epitet. I Japan, dit Vairocanakulten spreds, kallas han i allmänhet för "Solbuddhan". Han är en sorts sol i det andliga universumet. Vairocana har sitt eget specifika emblem, hjulet, i synnerhet det gyllene hjulet med åtta ekrar: Dharmas hjul. I tantrisk konst avbildas han ibland med hjulet i sina händer, framför hjärtat.

Vairocanas mudra (händernas gest) är dharmachakra och representerar den historiska Buddhas första tillkännagivande av sanningen i Hjortparken i Sarnath. När Buddha avbildas i tidig buddhistisk konst är det med den mudran.

Vairocana har också sitt speciella djur, lejonet, som också associerar till förkunnandet av sanningen. I buddhistiska texter hänvisas ibland till Buddhas yttranden som *singha-nada*, "hans lejonrytanden" (singha betyder lejon, och nada ljud eller rytande). Lejonet ryter i djungeln om natten utan fruktan för andra djur. Andra djur är rädda att ge något litet ljud ifrån sig, då de skulle bli anfallna av sina fiender. Lejonet ryter enligt myten och legenden för att tala om att han är kung över hela djungeln. Buddhas orädda förkunnande av sanningen, hans förkunnande att han är högst i det andliga universumet, jämförs här med lejonets rytande.

Vairocana är överhuvud i Tathagata- eller buddhafamiljen. Det här är betydelsefullt, eftersom det tyder på att Vairocana är BUDDHAN och de andra buddhorna endast aspekter av honom. En av de viktigaste i den familjen är Manjushri, "den transcendentala visdomens bodhisattva". Vairocanas mantra är: *om vairocana hum*.

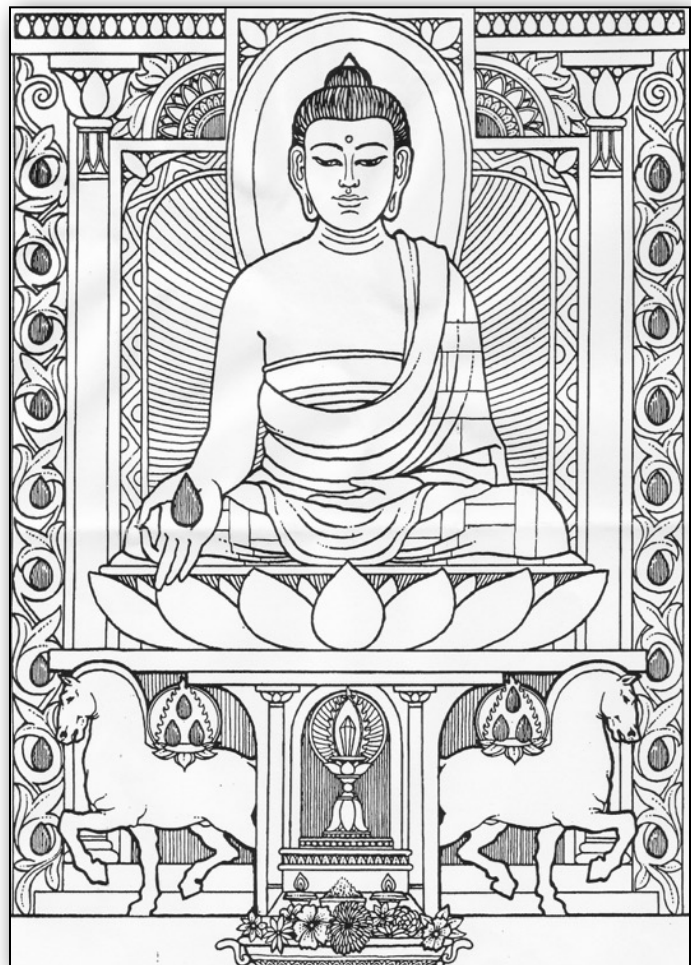

Akshobya

finns i mandalans östra del och är mörkblå till färgen – den tropiska midnattshimlens färg. Hans namn betyder “orubblig”, “orörlig”, “lugn”, och hans emblem är vajran. Akshobyas mudra är *bhumisparsa* eller “att vidröra jorden”. Hans djur är elefanten, det största och starkaste av alla landdjur – det är inte så lätt att rubba en elefant. Enligt traditionen är elefanten också det klokaste djuret. Akshobya är överhuvud i Vajrafamiljen, vari ingår bl.a. bodhisattvan eller buddhan Vajrasattva och många vredgade buddhor, bodhisattvor samt väktare i vredgad form, bland andra Samvara, Heruka, Hevajra och Bhairava. Det tycks faktiskt finnas fler vredgade figurer i Vajrafamiljen än i någon annan buddhafamilj, vilket kan bero på de mäktiga associationer vajran frammanar. Akshobyas mantra är: *om vajra akshobya hum*.

Ratnasambhava

finns i mandalans södra del. Hans namn betyder “född ur en juvel” och hans emblem är naturligt nog juvelen. Hans mudra är *varada*-mudran, den högsta gåvan, som är gåvan av “de tre juvelerna”. Ratnasambhavas djur är hästen, som associerar till historien att Buddha en natt lämnade sitt hem på en häst, med sin trogne kusk som enda sällskap. Hästen uttrycker i buddhistisk symbolik fart och energi, särskilt energi i form av prana, den vitala andningen. I buddhistisk konst i Tibet ser man ofta en häst galoppa genom luften med de tre juvelerna på sin rygg. Figuren syftar till att det endast är genom att rätt koncentrera och rikta all vår energi som vi kan nå upplysningen. Ratnasambhava är överhuvud i juvel-familjen, som omfattar såväl bodhisattvan Ratnapani som Jambhala, kallad “rikedomens gud”, och Vasundhara, jordgudinnan. Ratnasambhavas mantra är: *om ratnasambhava tram*.

Amitabha

sitter i mandalans västra del. Han är röd till färgen och hans namn betyder “oändligt ljus”. Hans emblem är lotusblomman, som står för andlig pånyttfödelse och utveckling. Amitabha intar ännu i våra dagar en synnerligen viktig plats i den japanska buddhismen, särskilt i Jodo Shin-skolan, där man inte vördar någon annan buddha eller bodhisattva. Jodo Shin-Skolan menar att Amitabhas namn ska vördas, inte för att man på så sätt ska nå upplysningen utan för att visa sin tacksamhet för upplysningens gåva, som vi redan fått. Den som följer Jodo Shin-skolan aspirerar på att efter döden återfödas i Sukhavati, “Lyckans Land”, Amitabhas “Rena Land”⁸, vilket ligger i universums västra del. Han eller hon vill gärna återfödas i Sukhavati, ef-

tersom det sägs råda gynnsammare omständigheter för upplysning där än på jorden. Där behöver man inte tänka på mat och dryck, som bara materialiserar sig när man behöver dem; eller bekymra sig för kläder, eftersom klimatet är underbart. Hela tiden hör man buddhan Amitabha undervisa i Dharma, så att man hela tiden har en chans att utvecklas andligen.

Amitabha håller händerna i meditationsmudran, dhyana-mudra, med ena handen placerad ovanpå den andra och med handflatorna vända uppåt. Amitabha förknippas med väster, med solnedgången och skymningen. Precis som sinnet under meditation drar sig undan från det materiella och går in i ett slags skymningsland – ett högre medvetandetillstånd – som för det lägre sinnet upplevs som omedvetenhet.

Amitabhas djur är påfågeln, den vackraste av alla fåglar. Varför det är en påfågel är inte helt klart och olika förklaringar har givits. Påfågeln förknippas ibland, tack vare ögonen på stjärtfjädrarna, med uppmärksamhet men det stämmer inte så bra här. Kanske det är för att påfågeln kan äta ormar, även giftiga ormar, vilket

antyder immunitet mot gift, immunitet mot orenhet. Påfågelns fjädrar används ofta i tantriska ritualer; de sätts som blommor i vaser med helgat vatten som sedan ska användas i ritualer.

Amitabha är överhuvud för Lotusfamiljen, som innehåller flera välbekanta andliga gestalter. Den viktigaste av dessa är Avalokiteshvara medkänslans bodhisattva, men även Kurukulla (en röd form av Tara i dakiniform), Padmanartesvara (en form av Avalokiteshvara), och Padma-sambhava. Amitabhas mantra är: *om amideva hrih*.

Amoghasiddhi

Slutligen finner vi i mandalans nordliga del Amoghasiddhi. Han är grön till färgen och hans namn betyder "ofelbar framgång" eller "obehindrat fullbordande". Hans emblem är dubbelvajran (två korsade vajror, *vishvavajra*), en ytterst kraftfull och mystisk symbol. Den förknippas bland annat med en särskild sida av föreningen mellan motsatser. Amoghasiddhis abhaya-mudra står för oräddhet, en heroisk dygd, som starkt framhålls inom alla buddhistiska traditioner, kanske allra mest den tantriska.⁹ Amoghasiddhis djur är garudan, "fågelmänniskan", en sagolik hybrid, som ser ut som en man eller kvinna från midjan och uppåt, medan den har fågelvingar och -fötter. Amoghasiddhi är överhuvud i Karma- eller Handlingsfamiljen. Handling symboliseras av ett svärd. Den mest välbekanta bodhisattvan i denna familj är den gröna Tara. Amoghasiddhis mantra är: *om amoghasiddhi ah hum*.

Manliga och kvinnliga buddhor

Inom den esoteriska tantran fick detta femfaldiga Buddha-mönster en ny utveckling. Vi har sett hur den tidiga mahayana – som tänkte vertikalt – föreställde sig den ideala kroppen, den ömsesidiga glädjens kropp, sittande mellan dharmakroppen (ovanför) och den skapade kroppen (nedanför). Vi har sett att den sena mahayana, som tänkte horisontellt, på var sida om den ideala kroppen såg två andra ideala buddhor, av vilka den ena förkroppsligar kärleksaspekten av upplysningen och den andra visdomsaspekten. Vi har sett att tantra, som fortsätter att tänka horisontellt fast inom ramen för sin egen tredimensionella uppfattning, placerar ännu ett par ideala buddhagestalter i norr och söder, handlingens buddha och skönhetsens buddha. På alla utvecklingsstadiet framställdes samtliga buddhor i manlig form. Den historiska Buddhan var en upplyst människa av manligt kön. Men den esoteriska tantran tar nu ett dramatiskt steg och visar den ideala Buddhan i två figurer, en manlig och en kvinnlig, sexuellt förenade (där den kvinnliga sitter i knät på den manliga och omfamnar honom).

Här måste vi se upp för missförstånd. På det här planet handlar det inte om sex utan om sexuell symbolik, som ju är något helt annat. Den manliga och kvinnliga figuren representerar de två huvudaspekterna av upplysningen, kärlek och visdom. Vad tantra försöker uttrycka är den oskiljaktiga föreningen mellan kärlek och visdom, karuna och prajna. Denna förening anses vara buddhaskapets själva kärna. Vi får lov att komma ihåg att tantra inte hade några särskilda fördomar mot sex eller såg några hinder för att uttrycka sig i sexuella termer. Dessa termer var lika giltiga som andra termer; termernas innehåll var emellertid inte sexuella i sig.

I Tibet och dess kulturkrets är de manliga och kvinnliga buddhafigurerna i sexuell förening kända som yab-yum. Yab betyder fader och yum moder. Figurerna utgör den arketypiska fadern-modern. I tibetanska kloster och tempel finns många vackra tygmålningar och avbilder som föreställer sådana här buddhor i sexuell förening. För tibetanerna har de ingen sexuell innebörd. Om man observerar tibetanska buddhister som vandrar omkring i sina tempel ser man att de, i motsats till många västerlänningars reaktioner, tycks känna mer vördnad, mer respekt, när de betraktar de här figurerna. På sätt och vis ses de här figurerna som speciellt heliga eftersom symboliken står för den högsta nivån av andlig erfarenhet, upplysningens nivå, där kärlek och visdom slutgiltigt integrerats. För tibetanerna är figurerna ett symboliskt uttryck för en djup andlig sanning, den odelbara föreningen mellan kärlek och visdom. Det är så tibetanerna ser och förstår dessa figurer.

Det är verkligen synd att yab-yum figurer i väst ofta uppfattas som österländsk erotisk konst, till och med pornografisk konst. Det här visar bara att det knappt finns någon i västerlandet som är fri från sexuella fördomar, huvudsakligen tack vare vårt judiskt-kristna arv.

Man skulle kunna tro att den manliga buddhfiguren skulle representera visdomsaspekten och den kvinnliga kärleksaspekten men så är det inte. I buddhistisk tantra är det den kvinnliga buddhan som förkroppsligar visdomsaspekten och den manliga kärleks- och medkänslaspekten, vilken också råkar vara handlingsaspekten. Det här ger oss ytterligare bevis för att den här symboliken inte har något att göra med vanliga könsskillnader. Ibland symboliseras de här båda figurerna av vajran och lotusen, eller också vajran och klockan.

Men vi har inte nått slutet på denna utveckling. Inte nog med att den centrala arketypiska buddhan delar sig i två figurer, en manlig och en kvinnlig i sexuell förening, utan de övriga fyra buddhorna delar sig på samma sätt. Vid det här laget är det inte fem buddhor utan tio, fem manliga och fem kvinnliga. De senare betraktas som andliga följeslagerskor (eller gemåler) till de manliga buddhorna. Jag ska nämna en smula om var och en av de fem kvinnliga buddhorna.

Akasadhatisvari

Akasadhatisvari är följeslagerska till Vairocana, den vite buddhan i mandalans mitt. Hennes namn betyder "den suveräna härskarinnan över den ändlösa rymdens sfär". Vi får minnas att Vairocana själv är solen, solbuddhan, hela det andliga kosmos. Han utstrålar ljus och värme i alla riktningar, visdomens ljus och kärlekens värme. Akasadhatisvari representerar den oändliga rymden genom vilken strålarna från Vairocana faller. Hon står för obegränsad andlig mottaglighet. Hon står för hela universum och dess fenomen, när det är till fullkomning och överflöd genomsyrt av det absoluta. För att citera *The Awakening Faith*¹⁰ representerar hon allt levande i tillvaron, vilket genomdränkts med det absolutas parfym. Liksom Vairocana är Akasadhatisvari vit till färgen. Hon framträder i en dakinis¹¹ skepnad, med löst böljande klädnad och långt, utslaget hår. Akasadhatisvaris mantra är: *om sarvabuddhajana ang svaha*.

Locana

Locana är följeslagerska till Akshobya, den mörkblå buddhan i öster. Hennes namn betyder "den klarsynta" eller ordagrant: "hon med ett öga". På tibetanska översätts namnet med "hon som har buddhaöga". Hon förkroppsligar ren medvetenhet och står för den rena, enkla och direkta medvetenheten om saker. Hennes följeslagare Akshobya förknippas framför allt med transcendental visdom. (Han är så gott som den enda buddhan som framträder i "Den transcendentala visdomens sutror" och återfinns i synnerhet i den med 8000 rader.)¹² Sambandet mellan Locana och Akshobya tycks säga att det inte finns någon visdom utan medvetenhet och ingen medvetenhet utan visdom. De två är oskiljaktiga och kan ses som olika aspekter av samma andliga upplevelse. Locana är ljusblå till färgen. Locanas mantra är: *om vajra lochane lung svaha*.

Mamaki

Mamaki är Ratnasambhavas följeslagerska, den gula buddhan i söder. Hennes namn betyder "göra till sitt".¹³ Hon gör allting till sitt eget, fast inte på ett själviskt, egoistiskt sätt – vi befinner oss nu på ett upplyst plan. Mamaki är den andliga attityden som ser allt och alla som mitt, mitt eget, på ett sätt som är bara mitt, som är mig kärt, dyrbart och värdefullt. Mamaki gläder sig åt alla, njuter av alla, är lycklig över alla – hon till och med ser alla som sitt eget jag. Hon ser ingen skillnad mellan sig själv och andra. För henne är alla andra människor "mina" eller till och med "jag". Gul är hennes färg. Mamakis mantra är: *om ratne suratne mang svaha*.

Pandaravasini

Pandaravasini är följeslagerska till Amitabha, den röde buddhan i väster. Hennes namn betyder "den vitklädda", vilket antyder någon som är klädd i renhet, till och med avskild genom renhet. Symboliken här påminner om Buddhas beskrivning av den fjärde dhyanan, det fjärde tillståndet av högre medvetande. Buddha sa att ens upplevelse i den fjärde dhyanan är likt en människa som en varm och dammig dag tar ett bad i en vacker damm, och efteråt kliver upp och sveper in sig i ett rent, vitt skynke. Att svepa in sig i ett rent, vitt skynke på det här viset symboliserar den gradvisa integrationen, eller samlingen, av alla ens energier, särskilt de känslomässiga energier. Och sedan hur dessa energier skyddar en från alla yttre skadliga inflytanden. Pandaravasini är "den vitklädda", isolerad och skyddad från yttre inflytande. Hon är ljusröd till färgen. Pandaravasinis mantra är: *om padmadevi pushpadevi pang svaha*.

Tara

Tara är följeslagerska till Amoghasiddhi, den mörkgröna buddhan i norr. Hennes namn betyder "hon som ledsagar över". Hon ledsagar över födelsens och dödens flod, samsaras flod.¹⁴ Hon påminner om Buddhas liknelse om flotten. Precis som en flotte hjälper en över floden och ingenting annat (man bär ju inte en flotte med sig när man väl nått andra stranden), så är Dharma enbart ett medel som tar en över födelsens och dödens flod, så att man kommer till den andra stranden, Nirvana. Namnet Tara översätts ofta med "Räddarinnan", fast detta kan vara ganska missledande. Vi kan säga att Tara representerar attityden att hjälpa människor att hjälpa sig själva. Taras mantra är: *om tare tuttare ture svaha*.

De fem kvinnliga buddhorna är alltså: Akasadhatisvari, "den suveräna härskarinnan över den ändlösa rymdens sfär"; Locana, "hon med ett öga"; Mamaki, "hon som gör till sitt", Pandaravasini, "den vitklädda"; och Tara, "hon som ledsagar över". De fem kvinnliga buddhorna representerar, tillsammans med sina manliga motsvarigheter, de olika aspekterna av den enda, odelade upplevelsen av upplysning; i grunden en upplevelse av den oskiljaktiga föreningen av visdom och kärlek.

De vredgade buddhorna

Men det finns ytterligare ett steg i utvecklingen av det här symboliska mönstret. I den esoteriska tantran uppträder buddhor och bodhisattvor i två olika former, en fridfull form och en vredgad form. Samma sak gäller också de fem buddhorna. Hittills har jag presenterat de fem manliga och de fem kvinnliga buddhorna i fridfull form. Låt mig nu säga några ord om deras vredgade motsvarigheter.

De vredgade är i mycket mindre utsträckning individualiserade än de fridfulla. De fem vredgade manliga buddhorna benämns "de fem Herukorna". Alla har de namn efter sina respektive buddhafamiljer. Det finns alltså en Buddha-Heruka, en Vajra-Heruka, en Ratna-Heruka, en Padma-Heruka och en Karma-Heruka. Var och en avbildas som en kraftigt byggd, massiv gestalt, naken förutom en tigerfäll och ett elefantskinn, och de bär girlander gjorda av människoskallar runt halsen. Runt deras kroppar och armar ringlar sig ormar. De har vanligen minst sex armar, ibland många fler. Var och en har tre utstående, rödsprängda ögon och ett vredgat uttryck.

De framställs oftast i färd med att trampa ned Dharmas fiender, i en kraftfull rörelse mot höger. Var och en är omgiven av en flammande gloria. Buddha-Heruka är antingen mörkblå eller svart till färgen, de andra är respektive blå, gul, röd och grön. Följeslagerskan till Buddha-Heruka, den kvinnliga Heruka, är känd under namnet Krodhesvari, vilket kan översättas med "vredens dam". Övriga följeslagerskor till Herukorna är liksom de manliga uppkallade efter sina respektive buddhafamiljer. Så det finns en "Vredens dam av Vajran", en "Vredens dam av

Juvelen”, en “Vredens dam av Lotusen” och en “Vredens dam av Handlingen”. Alla avbildas på samma sätt. De är nakna eller nästan nakna och har samma färg som sina följeslagare, men färgen är ljusare, och de är något mindre. I samtliga fall klamrar de sig fast vid sin följeslagares bröst, ibland med armarna runt hans hals.

Sådan är alltså de fem buddhornas symbolik, den manliga och kvinnliga aspekten, den fridfulla och den vredgade. Detta är ett mönster som åtminstone delvis organiserar tantras rikedomar på ett sätt som vi kan uppskatta och kanske ta till oss. Och ändå får vi mitt bland dessa former inte glömma att de alla – manliga och kvinnliga, fridfulla och vredgade – representerar olika aspekter av en och samma upplysningserfarenhet, olika aspekter av buddhaskap. Vi får aldrig glömma att de alla förkroppsligar och är en produkt av andliga erfarenheter. Om vi håller detta i minnet kanske vi kan gensvara på dem. Om vi gensvarar på dem, kommer de att hjälpa oss, liksom alla andra kreativa symboler på den tantriska vägen till upplysning.

(Utdrag från föreläsning nr 110: *“The Symbolism of the Five Buddhas, ‘male’ and ‘female’*”, 1972)

De fem visdomarna

DE FEM BUDDHORNA representerar var och en olika aspekter av visdom. Dessa visdomsaspekter kallas med ett gemensamt namn för “de fem jnanas”, “de fem visdomarna” eller “de fem kunskaperna”.

DHARMADHATU-VISDOM Den första är dharmadhatu-visdom och symboliseras av Vairocana. Det är den grundläggande visdomen och de andra fyra är specifika aspekter av denna. Dharmadhatu är ett knepigt ord. Dhatu betyder sfär, område, fält och syftar här på hela kosmos. Dharma betyder här verklighet, sanning, det yttersta. Så dharmadhatu betyder att man ser universum som den sfär där verkligheten manifesterar sig, eller som universum helt genomsyrat av verkligheten. Precis som hela rymden fylls av solens strålar är också hela tillvaron med sina galaktiska system – dess solar, världar, gudar och människor – genomsyrat av verkligheten. Universum är den plats där verkligheten manifesterar sig, där den uttrycker sitt lekfulla överflöd.

Dharmadhatu-visdomen innebär därför en direkt insikt i att hela kosmos är oskiljaktigt från verkligheten. Inte så att kosmos trängs undan och utplånas. Kosmos är kvar och du ser det alltjämt. Husen, träden, fälten, stjärnorna, alltsammans är kvar som förut men nu är de genomsytrade av verkligheten. Vi ser både kosmos och verkligheten på en och samma gång – den ena hindrar inte den andra. Vi ser kosmos; vi ser verkligheten. Vi ser verkligheten; vi ser kosmos. Kosmos är verkligheten; verkligheten är kosmos. Rupa är shunyata; shunyata är rupa.¹⁵

DEN SPEGELLIKA VISDOMEN För det andra har vi den spegellika visdomen, som Akshobya representerar. Den här visdomen är som en spegel. Precis som en spegel reflekterar allting så reflekterar det upplysta sinnet allt, ser allt, förstår den sanna naturen i allting. Om vi ser in i det upplysta sinnets djup, ser vi allting.

Allting i världen speglas i djupet av det upplysta sinnet, men det upplysta sinnet påverkas inte av det – ingenting fastnar. Om du tar en spegel och sätter ett föremål framför den, så syns föremålet i spegeln. Tag bort föremålet och sätt dit något annat, så återspeglas det i sin tur i spegeln. När vi flyttar på föremålet – eller spegeln – så ser vi att spegelbilden inte är kvar. Det upplysta sinnet är precis på det sättet: det speglar men ingenting fastnar. Vårt eget sinne är däremot helt annorlunda. Om vi tänjer på liknelsen skulle vi kunna säga att vårt sinne också är en sorts spe-

gel, men att alla spegelbilder fastnar. De inte bara fastnar vid spegeln, utan smälter samman med varandra i en enda röra. Ibland fastnar spegeln själv vid objektet, så att man inte kan skilja dem åt. Men i det upplysta sinnet finns ingen subjektiv reaktion, inget subjektivt fasthållande, utan bara en ren, fullkomlig objektivitet – precis som en spegel som reflekterar allt som existerar.

JÄMVIKTENS ELLER JÄMLIKHETENS VISDOM Den tredje av de fem visdomarna är jämviktens visdom, jämlikhetens visdom. Den symboliseras av Ratnasambhava. Det upplysta sinnet ser allting fullständigt objektivt. Det ser samma verklighet i allting, samma shunyata och har alltså samma attityd mot allting. Det ser att en man är en man, en kvinna är en kvinna, en blomma är en blomma, ett träd är ett träd, ett hus är ett hus, solen är solen och månen är månen. Den ser alltihop men samtidigt ser den det gemensamma i allt detta och har därför en gemensam attityd till allting. Det upplysta sinnet visar ett allomfattande jämnmod. Det känner samma kärlek, samma medkänsla till alla utan åtskillnad, utan begränsning. Ibland sägs det att det upplysta sinnets kärlek och medkänsla faller utan åtskillnad på alla varelser, alla föremål, alla ting, precis som solens strålar ena stunden faller på palatsets gyllene tak och i nästa på en gödselstack – det är samma sol. Det upplysta sinnet lyser med sin kärlek och medkänsla på höga och låga, på onda och goda.

DEN ALLT-URSKILJANDE VISDOMEN Den fjärde av de fem visdomarna är den allt-urskiljande visdomen. Den representeras av Amitabha. Spegeln återger, som vi sett, alla saker korrekt, och förvillar inte eller suddar ut deras specifika drag. Spegeln återger allting i minsta detalj. Detta är mycket viktigt. Det betyder att det upplysta sinnet inte ser saker som endera specifika eller mångfaldiga. Det ser båda egenskaperna samtidigt.

Särskilt i sin aspekt av den allt urskiljande visdomen ser det upplysta sinnet inte bara det som förenar saker, utan samtidigt också det som gör dem olika, unika. Det reducerar inte mångfalden till enhet, det ser enheten och mångfalden.

Buddhismen är filosofiskt sett varken en enhetslära, som utesluter olikheter, eller en pluralism, där all enhet försvinner. Den är varken monistisk eller pluralistisk. I den buddhistiska synen på verkligheten utesluter enhet inte skillnader, skillnader utesluter inte enhet. Vi kan inte hjälpa att vi uppfattar än det ena, än det andra, men det upplysta sinnet ser enhet och skillnad på en och samma gång. Det ser att vi alla är unika i oss själva, samtidigt som vi alla är en enhet. Vi ingår i en enhet samtidigt som vi är individer; samtidigt som vi växer och blommar i vår egenart, är vi delar av en enhet. De här båda, enheten och skillnaden, monismen och pluralismen, är inte två olika saker – vi säger inte att de är samma sak, men de är inte två.

DEN ALLT-UTFÖRANDE VISDOMEN För det femte och sista har vi visdomen som utför allt, representerad av Amoghasiddhi. Det upplysta sinnet ägnar sig åt att hjälpa alla levande varelser. När det gör så, uppfinner det en mängd olika "skickliga medel"¹⁶ att hjälpa folk. Det upplysta sinnet hjälper levande varelser helt naturligt och spontant. Vi får inte föreställa oss att bodhisattvan eller det upplysta sinnet slår sig ner en morgon och tänker: "Hur kan jag hjälpa någon idag? Är den eller den personen i störst behov av hjälp? Kanske jag ska gå och hjälpa den-och-den idag?" Det upplysta sinnet fungerar inte så: det fungerar istället fritt, spontant och naturligt.

(Utdrag ur föreläsning nr 70: "On the Threshold of Enlightenment", 1969.)

mantran för de fem manliga buddhorna:

Akshobya – *om vajra akshobya hum*
Ratnasambhava – *om ratnasambhava tram*
Amitabha – *om amideva hrih*
Amoghasiddhi – *om amoghasiddhi ah hum*
Vairocana – *om vairocana hum*

mantran för de fem kvinnliga buddhorna (enligt Vessantara):

(finns att höra på <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=OM678>)

Locana – *om vajra lochane lung svaha*
Mamaki – *om ratne suratne mang svaha*
Pandaravasini – *om padmadevi pushpadevi pang svaha*
Tara – *om tare tuttare ture svaha*
Akasadhatisvari – *om sarvabuddhajnana ang svaha*

Fotnoter

¹ Till skillnad från det kreativa sinnet.

² De fem mentala gifterna är: begär, hat, distraktion, egenkärlek och okunnighet; avund läggs ibland till.

³ Se *Exploring karma and rebirth*, av Nagapriya (Windhorse Publications, 2004), för en genomgång av karma. Detaljerad information om termen "karma" (pali: kamma) finns i Anagarika Govinda, *The Psychological Attitude of Early Buddhist Philosophy*, Rider, London 1961; Sangharakshita, *The Three Jewels*, Windhorse, kap. 10 och 12; även Sangharakshitas föreläsning nr 32: "*Karma and Rebirth*", finns på freebuddhistaudio (fba): <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=32> och Mitrata nr 60: "*The Bodhisattva Vow*", Windhorse, Glasgow 1986 s 51-52; <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=67>

⁴ Livets hjul är en viktig symbol i tantrisk buddhism, se s 77ff; även Alex Kennedy (Dharmachari Subhuti), *The Buddhist Vision* (Windhorse Publications); samt Mitrata nr 73: "*The Symbolism of the Tibetan Wheel of Life*", Windhorse, Glasgow 1988.

⁵ d.v.s. Buddhas död eller "slutgiltiga nirvana".

⁶ Det finns två föreläsningar om stupan: nr 100 "*Five Element Symbolism and the Stupa*" <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=100> och nr 104: "*The Tantric Symbolism of the stupa*", <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=104>.

⁷ *Scripture of the Lotus Blossom of the Fine Dharma* (The Lotus Sutra), översättning från kinesiska av Leon Hurvitz, New York 1976; eller *The Threefold Lotus Sutra*, översättning Bruno Kato m.fl., Weatherhill/Kosei, New York/Tokyo 1978.

⁸ *The Pure Land*, det Rena landet, är ett rike av stor skönhet och tjuskraft där allting gynnar andlig utveckling. Man tänker sig att när en bodhisattva når upplysningen förbinder han eller hon sig att skapa ett rike kring sig och att alla som vördar honom eller henne kommer att återfödas där. Det mest kända av dessa rena länder är Sukhavati, buddha Amitabhas rena land. Hans rike beskrivs i Sukhavati-vyuha-sutrorna (se Sangharakshita, *The Eternal Legacy*, Kap 11, för en översikt av dessa texter); det finns ett långt och representativt utdrag från en av Sukhavati-vyuha-sutrorna i *Buddhist Scriptures*, red. E Conze, Penguin, Harmondsworth 1959, s 232ff. Teorin om det rena landet behandlas även av Sangharakshita i föreläsning nr 143: “*Building the Buddha Land*”, <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=144>.

⁹ I alla andliga traditioner inom buddhismen fäster man stor vikt vid “de heroiska dygderna”, alltså mod, självständighet, energi, initiativkraft o.s.v. I västerlandet tenderar vi att främst se det andliga livet som ett utvecklande av de mer passiva, så kallade “feminina dygderna”: kärlek, medkänsla, tålmod, sympati, tolerans, ömhet. Men de heroiska dygderna är inte mindre viktiga utan, på sätt och vis, kanske ännu viktigare.

¹⁰ *The Awakening of Faith in the Mahayana* är en viktig mahayanatext från 4-500 talet v.t. som hade ett stort inflytande på mahayanas utveckling i fjärran östern.

¹¹ Ordet dakini kommer från en sanskritrot med innebörden riktning, rymd, himmel. Den manliga formen kallas daka. På tibetanska heter det “khandroma”, vilket oftast översätts med “himmelsvandrare” eller “vandrare i skyn”. Den tomma rymden symboliserar frånvaron av hinder, rörelsefrihet. En dakini är en som åtnjuter den friheten. Himmel symboliserar också sinnet i dess absoluta aspekt; dakini är alltså det som rör sig fritt i sinnet, dess egna energier. I den bemärkelsen står dakini för mäktiga energier som uppstår ur sinnets djup. Inom tantrisk buddhism finns tre klasser av dakinier: a) dakinin som kvinnlig buddhagestalt; b) dakinin som ett förkroppsligande av ens egna framvällande andliga energier; c) dakinin som en andlig ledsagare. Den tredje klassen representerar den esoteriska, tantriska formen av den tredje tillflykten, Sanghan eller den andliga gemenskapen. Se Sangharakshita, föreläsning nr 107: “*The symbolism of the Cremation Ground and the Celestial maidens*”, <http://www.freebuddhistaudio.com/audio/details?num=107>.

¹² *The Perfection of Wisdom in Eight Thousand Lines and Its Verse Summary*, övers. Edward Conze, Four Seasons foundation (Wheel Series 1), Bolinas 1973.

¹³ *Mine-maker* på engelska.

¹⁴ *Samsara* (pali och sanskrit) betyder ordagrant att färdas (på en ström av tillblivelse). I ålderdomliga hinduiska texter innebär det att fara genom eller passera en följd av tillstånd. Inom buddhismen kom ordet att innebära den ständigt upprepade processen av födelse och död i de tre världarna och existensens sex riken. Samsara, som är motsatsen till nirvana, är ur objektiv synvinkel det villkorliga i motsats till det ovillkorliga eller det världsliga i motsats till det transcendentala. Ur subjektiv synvinkel är det bundenhet i motsats till frigörelse. Syftet med det andliga livet är att befria sig från samsaras bojar och komma till den fullkomliga friheten i nirvana. Samsara och nirvana kan alltså ses som två möjliga förhållningssätt till en och samma verklighet. Se Sangharakshita, *A Survey of Buddhism*, kap.1, sekt.14. Samsara står då för det reaktiva sinnet, medan nirvana står för det obehindrade kreativa sinnet.

¹⁵ En hänvisning till läran om fulländad visdom så som den uttrycks i början av Hjärtasutran: ”Här, oh Sariputra, form är tomhet, och själva tomheten är form, form skiljer sig ej från tomhet, tomhet skiljer sig ej från form ...” *Buddhist Wisdom Books*, övers. Edward Conze, Allen & Unwin, London 1958, s 81.

¹⁶ Skickliga metoder eller medel (sanskrit: *upaya-kausalya*) är den viktigaste av de fyra fulländningarna (paramitaerna), som bodhisattvan praktiserar och som är tillägg till de ursprungliga sex fulländningarna.